

ԷԶՄԻԱԾՆԻ ՊԵՂՈՒՄՆԵՐԸ

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԷԶՄԻԱԾՆԷՆ

(12 Յունիս, 1959)

Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանի վերակառուցման, ինչպէս նաեւ Ս. Հռիփսիմէի վանքի վերանորոգման առիթով Հայաստանի Գիտութիւնների Ակադեմիայի կողմից Ս. Սեղանի տակ եւ Ս. Հռիփսիմէի վանքում կատարուող պեղումները ներկայիս լրիւ աւարտած են:

Սոյն թուի Յունիսի 10ին Մայր Աթոռում հրաւիրուած հնագէտների յանձնաժողովը տեղում քննելով պեղման արդիւնքները, այլ եւ պեղման աշխատանքները ղեկավարող ճարտարապետ Ա. Սահինեանի զեկուցումը, լրացուցիչ կերպով հաստատեց:

1. - Ե. դարում Վահան Մամիկոնեանի կողմից կառուցուած Աւագ Սեղանի կենտրոնում յայտնաբերուեց թոնրաձեւ մի կլորակարան, մէջը մոխիր: Յատկանշական է, որ Ե. դարի Վէմ քարը դրուած է եղել ուղիղ կրակարանի վրայ, որպիսի հանդամանք, հաւանաբար, հանդիսացել է հեթանոսական պաշտամունքի նկատմամբ քրիստոնէական կրօնի յաղթանակի խորհրդանշումը:

Պեղումների արդիւնքների հետագայ առաւել հանդամանօրէն մշակման ընթացքում կը պարզուի, թէ երբ է կառուցուել յիշեալ կրակարանը - քրիստոնէութիւնը Հայաստանում հռչակուելուց առաջ, թէ Ե. դարի կէսերին, պարսկական կրօնը բռնի կերպով Հայաստանում մտցնելու փորձերի ժամանակ:

Վեհափառ Հայրապետի բարեհաճ համաձայնութեամբ որոշուեց կրակարանը, Ե. դարի Ս. Սեղանի ամբողջ կառուցուածքի հետ միասին, պահպանել ընդհանուր դիման համար, իրրեւ պատմական յուշարձան:

2. - Ս. Հռիփսիմէի տաճարի նորոգութեան առթիւ Գիտութիւնների Ակադեմիայի կողմից տաճարի ներսում կատարուած մասնակի պեղումները պարզեցին հետեւեալը:

ա) Կոմիտաս Կաթողիկոսի կողմից 618 թ. կառուցուած տաճարի զմբէթակիր որմնամոյթերից երեքի տակ յայտնաբերուեցին առաւել հնագոյն շէնքի զարդաքանդակուած քիւր բեկորները (130×80×32 սմ.), որոնք յար եւ նման են Գառնիի հեթանոսական տաճարի (հելլենիստական) շրջանում ստեղծուած մի խոշորագոյն (հաւանաբար պաշտամունքային) շէնքի, որը գտնուելիս է եղել Ս. Հռիփսիմէի տաճարի շրջապատում:

Այսպիսով Ս. Հռիփսիմէի տաճարում յայտնաբերուած այդ քարերը, Գառնի ամբողջի ճարտարապետական նշանաւոր յուշարձաններից յետոյ, Հայաստանի Հելլենիստական շրջանի ճարտարապետութեան մի նոր օճախի գոյութեան իրեղէն վկայութիւններն են:

բ) Տաճարի այժմեան յատակից 40 սմ. ցած յայտնաբերուեց շէնքի սկզբնական յատակը:

գ) Յայտնաբերուեց Ս. Հռիփսիմէի վոյսի դամբարանի սկզբնական մուտքի քարաշէն աստիճանը, որը դամբարանի հետ մէկտեղ, ամենայն հաւանականութեամբ հանդիսանում է Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի ժամանակաշրջանի (301 թ.) գործ:

Վեհափառ Հայրապետի բարեհաճ համաձայնութեամբ, որոշուեց ինչպէս հեթանոսական շրջանի ճարտարապետական բեկորները, այնպէս էլ Ս. Հռիփսիմէի կոյսի դամբարանի սկզբնական մուտքի աստիճանը առնել ապակեպատ յատուկ յարմարանքի տակ:

ԽԱԶՔԱՐ ՄԸ

ԷԶՄԻԱԾՆԷՆ Ս. ՂԱԶԱՐ

Էջմիածնի Վեհափառ Կաթողիկոսը խաչքար մը կը նուիրէ Ս. Ղազարու թանգարանին. խաչքարը քանդակուած է Հայաստանի որձաքարի վրայ, հայ վարպետի ձեռքով, հայկական հին խաչքարներու ոճով (մեծութիւն 30×45,4 հրդմ.). ստորեւ կը սկիզբ առնէ Էջմիածին Ռեթ արձանագրութիւնը:

Թեհրանահայ Տիկ. Սիրարփի Զեքեանի ձեռքով՝ խաչքարը կը հասնի Միլան, Մայիսի կիսուն. կը մտնէ Ս. Ղազար, Յունիս 5ին, Վարդապետի առաւօտը, Իտալահայ Մշակութային Միութեան նախագահ՝ բանաստեղծ Արամայիս Արապեանի ձեռքով, որ կը յանձնէր զայն վանքին՝ պաշտօնական նամակով մը:

Երեք տարի առաջ, երբ Վեհ. Վաղգէն Ա. Կաթողիկոս փառ Վենետիկ, մեր թանգարանին նուիրեց Մարտիրոս Սարեանի մէկ փոքրիկ նկարը, որ կը պատկերացնէ Արարատը: Արարատը մեզի համար խորհրդանշան է Հայաստանի փառքին. իսկ այս խաչքարը կ'ըլլայ խորհրդանշան ըրիտմոնեայ ու մարտիրոս Հայաստանին: Արարատը կը մնայ փանդուն վկան մեր փառահեղ անցեալին, խաչքարը կը պատմէ փառքերը մեր կրօնասէր նախնիքներուն: Արարատը՝ խորհրդանշան հայրենիքի. խաչքարը՝ խորհրդանշան կրօնքի:

Եւ ի՞նչ զեղեցիկ զուգարկալութիւն. խաչքարը կը մտնէ Ս. Ղազար Վարդապետի առաւօտը: Վարդապետը տօնն է հայկական, կը յիշեցնէ մեր վարդապետի նաւասարդները, «զվագելն եղանց եւ զվագելն եղջերուաց»: Իսկ մեր ծիսարանին մէջ, Վարդապետը տօնն է Քրիստոսի այ-

լակերպութեան, երբ Քրիստոս, Թարգման վրայ, լուսակերպ, իր խաչելութեան ու չարչարանքներուն վրայ կը խօսէր՝ երկնքէն իջած հինաւուրց մարդաբէներուն հետ: Այսպէս փառքն ու խաչը, Վարդապետն ու խաչքարը մեզի համար կը դառնան աղբիւր անսպառ ոգեւորութեան, կրօնքի ու հայրենիքի ներշնչարան:

Ու հիմա այդ խաչքարը պիտի գան տեսնել աշխարհի ամէն կողմէն Ս. Ղազար դիմող հայ ուխտաւորներ, օտարազգի բաղմահազար այցելուներ: Պիտի տեսնեն այնտեղ պատկերացած, խաչաքանդակին այդ պարզունակ գծերուն մէջ՝ հսկայ պատմութիւն մը, դարաւոր պատմութիւնը հայուն անցեալին եւ հայուն հաւատքին:

Մեր ջերմ շնորհակալութիւնը Վեհափառ Նուիրատուին, որուն յիշատակը պիտի արձարծէ միշտ այս խաչքարը սրբազան:

ԽՄԲ.